

HENRYK BIENIEK
Zabrze

Πίστις (wiara) w Hbr 11,1-3 Analiza lingwistyczno-egzegetyczna

Pojęcie πίστις (wiara) jest kluczowym słowem w całej Biblii. Wiara to relacja, jaka zachodzi między człowiekiem a Bogiem. Stanowi ona fundament całego życia religijnego człowieka. O wierze, jako istocie historii zbawienia, opowiada cały rozdział jedenasty Listu do Hebrajczyków. Niniejszy artykuł jest próbą wyjaśnienia istoty wiary w świetle Hbr 11,1-3. W tym celu dokonamy analizy lingwistycznej oraz egzegetycznej tekstu Hbr 11,1-3.

Tekst Hbr 11,1-3:

¹ Ἔστιν δὲ πίστις ἐπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.¹ ² ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. ³ Πίστει νοοῦμεν κατηγορεῖσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγενῆσθαι.

¹ Jest zaś wiara fundamentem rzeczy, których się spodziewamy, doświadczeniem tego, czego nie widzimy. ² Dzięki niej to przodkowie otrzymali świadectwo. ³ Przez wiarę poznajemy, że słowem Boga światy tak zostały tworzone, że z niewidzialnych stały się widzialne.

¹ Wiersz 1 posiada różne lekcje: {A} ὑπόστασις, πραγμάτων β46 κ A D2 (D* ὑποστασις) Y 0150 6 33 81 104 256 263 365 424 436 459 1175 1241 1319 1573 1739 1852 1881 1912 1962 2172 Byz (K L P) Lect it^{comp.1.2*} vvg^{ww.2t} (it^{2e} vg^{cl} arm Jerome ὑποστασις πραγμάτων,) syr^h cop^{sa,bo} (eth) geo slav Clement Origen⁸ Eusebius Cyril-Jerusalem Apollinaris Didymus Chrysostom Jon-Damascus; Ambrose Augustine // πραγμάτων ἀνάστασις β13 it^b Origen^{1a}; Sedulius-Scottus^{vid}; zob. K. ALAND, J. KARAVIDOPOULOS, B.M. METZGER, *The Greek New Testament*, Stuttgart 1993⁴, s. 763.

1. Analiza lingwistyczna

1.1. Analiza kontekstualna

Kontekstem bliższym dla Hbr 11,1-3 jest dalsza treść rozdziału jedenastego, która podaje przykłady wiary przodków ludu Bożego Starego Testamentu. Kontekst dalszy stanowią z kolei fragmenty rozdziałów Hbr 10,19-39 oraz Hbr 12,1-29. Pierwszy tekst (Hbr 10,19-39) jest parenezą, zachęcającą do wytrwałości w wierze. Wiersz 10,38 stwierdza: ὁ δὲ δίκαιός μου ἐκ πίστεως ζήσεται („zaś sprawiedliwy mój z wiary żyć będzie”). Wiersz ten można uważać za konkluzję wstępną do całego traktatu o wierze. Z kolei tekst Hbr 12,1-29 zachęca do wytrwałości i naśladowania Chrystusa. Słowa wiersza 12,2: εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν („Jezus jest tym, który czyni wiarę dojrzałą”) można z kolei traktować jako konkluzję końcową traktatu o wierze. W całym Liście do Hebrajczyków elementy doktrynalne występują na przemian z parenezą.

1.2. Analiza syntaktyczna

Zarówno w omawianym tekście Hbr 11,1-3, jak i w całym Liście do Hebrajczyków słowem kluczowym jest πίστις (wiara)². Ma ono bardzo szerokie znaczenie. W Hbr 11,1-3 pojęcie to występuje 2 razy: w wierszach 1 i 3. W wierszu 1 występuje forma *nom. sing. fem.*, a w wierszu 3 *dat. sing. fem.*

Podstawowy leksykon tekstu tworzą rzeczowniki:

- ὑπόστασις (*nom. sing. fem.* = fundament, dowód, założenie),
- ἔλεγχος (*nom. sing. masc.* = doświadczenie, argument),
- οἱ πρεσβύτεροι (*nom. pl. masc.* – od ὁ πρεσβύτερος = starszy, przodek),
- τοὺς αἰῶνας (*acc. pl. masc.* – od ὁ αἰὼν = wiek, świat, wieczność),
- ῥήματι (*dat. sing. neutr.* – od τὸ ῥῆμα = słowo, wypowiedź),
- θεοῦ (*gen. sing. masc.* – od ὁ Θεός = Bóg)

oraz czasowniki:

- ἔστιν (*ind. praes. act. 3 sing.* – od εἶναι = być),
- ἐλπίζομένων (*part. praes. pass. gen. pl. neutr.* – od ἐλπίζω = mieć nadzieję),

² T. SODING (*Zuversicht und Geduld im Schauen auf Jesus. Zum Glaubensbegriff des Hebräerbriefes*, ZNW 82 (1991), s. 214–241) stwierdza: *Glaube ist ein Schlüsselwort des Hebr. Nirgends wird im Neuen Testament und in der gesamten Bibel so ausführlich vom Glauben gehandelt wie im Hebr. Das gesamte 11. Kapitel ist im gewidmet.*

- οὐ βλέπομένων (*part. praes. pass. gen. pl. neutr.* – od βλέπω = widzieć),
- ἐμαρτυρήθησαν (*ind. aor. pass. 3 pl.* – od μαρτυρέω = dawać świadectwo),
- νοοῦμεν (*ind. praes. act 1 pl.* – od νοέω = rozumieć, zauważać),
- βλέπόμενον (*part. praes. pass. acc. sing. neutr.* – od βλέπω = widzieć).

Z powyższej analizy wynika, że charakterystyczne słownictwo dla Hbr 11, 1-3 stanowi terminologia wiary, jako relacji między człowiekiem a Bogiem.

Tekst Hbr 11,1-3 składa się z pięciu zdań. Interesujący nas wiersz 2 wynika bezpośrednio z kontekstu wiersza 1. Jest to zdanie pojedyncze, w którym podmiotem jest rzeczownik οἱ προεσβύτεροι (przodkowie, starsi), natomiast orzeczeniem pojęcie ἐμαρτυρήθησαν (otrzymali świadectwo). Wszystkie wiersze podkreślają rolę i znaczenie wiary w poznawaniu przez człowieka stwórczego dzieła Boga.

Pod względem treści w tekście Hbr 11,1-3 można wyróżnić następujące części:

- 1) Definicja wiary (w. 11,1);
- 2) Świadectwo Boga a wiara przodków (w. 11,2);
- 3) Wiara a poznanie Boga (w. 11,3).

Pozostała część rozdziału jedenastego (w. 11,4-38) przedstawia przykłady wiary związane z okresami historycznymi. Fragment ten można podzielić na cztery części:

- 1) Prehistoria (w. 4-7);
- 2) Czas Abrahama (w. 8-22);
- 3) Czas Mojżesza (w. 23-31);
- 4) Czas pozostałych bohaterów wiary (w. 32-38).

Końcowy w. 39 ukazuje zależność między wiarą przodków a wiarą współczesnych autorowi chrześcijan (por. także w. 12,1).

1.3. Analiza semantyczna

Znaczenie semantyczne całego analizowanego tekstu koncentruje się na czasownikach określających pojęcie wiary.

Podstawowe opozycje w tekście stanowią relacje:

Bóg	Człowiek
Rzeczy niewidziane	Rzeczy widziane

Z powyższego wynika, że autor Listu do Hebrajczyków zwraca szczególną uwagę na znaczenie wiary w życiu pierwszych chrześcijan. Definiuje on pojęcie wiary, a następnie podaje jej znaczenie na przykładzie życia sławnych postaci Starego Testamentu. Pragnie on w ten sposób pobudzić członków pierwotnego Kościoła do wytrwałości w wierze i umocnić w walce z prześladowaniami. Autor przestrzega też swoich słuchaczy przed utratą wiary, gdyż jak twierdzi, cytując słowa Boga w Hbr 10,38: ἐὰν ὑποστείληται οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ („Jeśli się cofnie, nie upodoba w nim sobie dusza moja”).

2. Analiza egzegetyczna

Wiersz 2 odwołuje się do przykładów wiary przodków Narodu Wybranego. Wszystkie przykłady heroicznej wiary postaci ze Starego Testamentu zawiera fragment Hbr 11,4-40. Natomiast samą istotę wiary tłumaczy wiersz 1:

Ἔστιν δὲ πίστις ἐπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.
(Jest zaś wiara fundamentem rzeczy, których się spodziewamy, doświadczeniem tego, czego nie widzimy.)

Wiersz ten stanowi definicję wiary³. Terminem definiowanym (*definiendum*) jest pojęcie πίστις (wiara). Łącznikiem definicyjnym (funktor zdaniotwórczy o argumentach nazwowych) jest wyrażenie: ἔστιν δὲ (jest zaś). Terminem definiującym (*definiens*) są dwa wyrażenia:

- 1) ἐπιζομένων ὑπόστασις (fundamentem rzeczy, których się spodziewamy);
- 2) πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων (doświadczeniem tego, czego nie widzimy)⁴.

Powyższe określenie wiary stanowi definicję, która nie wyczerpuje jednak wszystkich jej aspektów. Dla analizowanego tekstu jest to pojęcie ważne, gdyż wiara ta była przyczyną sprawczą świadectwa, które przodkowie

³ A. VANHOYE, *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux*, Bruges-Paris 1976, s. 183-195; E. GRÄSSER (*An die Hebräer* [EKK XVII/1-3], Zürich-Neukirchen-Vluyn 1997, s. 93) określa w. 1 jako definicję w kontekście logiki języka (*eine „Kontext-Definition“ in sprachlogischer Hinsicht*).

⁴ A.B. STĘPIEŃ, *Wstęp do filozofii*, Lublin 1995, s. 121-122; O. KUSS, *Der Brief an die Hebräer*, Regensburg 1966, s. 166; C.P. MARZ, *Hebräerbrief* (NEBNT 16), Würzburg 1990, s. 68; J. CZERSKI, *Wprowadzenie do Ksiąg NT* (Podręczniki i Skrypty 1), Opole 1996, s. 131; GRÄSSER, *dz. cyt.*, s. 94.

otrzymali od Boga. Ich wiara była dla nich wielkim życiowym zadaniem. Polegała ona na pełnym zaufaniu do Boga. W Biblii wiara jest źródłem i ośrodkiem wszelkiego życia religijnego. Dlatego to na wezwanie Boga człowiek powinien odpowiedzieć wiarą. Od Abrahama, „ojca wszystkich wierzących”, wielkie postacie Starego Testamentu żyły i umierały w tej wierze (Hbr 11). Natomiast Jezus Chrystus, przez swe zbawcze dzieło, doprowadził ją do doskonałości.

W terminologii hebrajskiej dominują dwa rdzenie słowotwórcze określające wiarę: יָדַן wywołujący poczucie siły i pewności, oraz נָטַח kojarzący się z bezpieczeństwem i zaufaniem. Słownictwo greckie jest bardziej różnorodne. Hebrajskiemu rdzeniowi יָדַן odpowiadają greckie pojęcia: $\pi\acute{\iota}\sigma\tau\iota\varsigma$, $\pi\iota\sigma\tau\epsilon\acute{\upsilon}\omega$, $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\epsilon\iota\alpha$ (w NT odnoszące się do sfery poznania), a rdzeniowi נָטַח pojęcia: $\acute{\epsilon}\lambda\pi\acute{\iota}\varsigma$, $\acute{\epsilon}\lambda\pi\acute{\iota}\zeta\omega$, $\pi\epsilon\pi\omicron\iota\theta\alpha$.

Analiza powyższej terminologii pozwala stwierdzić, że według Biblii wiara posiada dwa bieguny:

- 1) Pierwszym jest zaufanie, którym się obdarza osobę której się wierzy i która angażuje całego człowieka;
- 2) Drugim jest akt intelektualny, dzięki któremu, przez słowo i odpowiednie znaki, można dotrzeć do rzeczywistości aktualnie niewidzialnej⁵.

Autor Listu do Hebrajczyków, wyrażeniem $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}\sigma\tau\alpha\iota\varsigma$ określa stosunek wiary do dóbr, których nie widzimy. Jest to istotny aspekt pojęcia wiary. *Wulgata* tłumaczy termin $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}\sigma\tau\alpha\iota\varsigma$ przez *substantia*, a syryjska *Peszitta* przez *pys-* (gwarancja, pewność). Grecka etymologia tego wyrazu $\acute{\upsilon}\pi\omicron$ + $\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\mu\iota$ oraz łacińska (*stāb+stare*) oznacza „podkład, fundament”

Z powyższego wypływają inne znaczenia, wykorzystywane w wielu dziedzinach nauki. W filozofii oznacza „substancję” jako przeciwstawienie do przypadłości; rzeczywistość przeciwstawioną pozorom. W naukach przyrodniczych (w medycynie, geologii) oznacza „osad”, zwartą pozostałość po rzeczach, które jako przypadłościowe przeminęły. Zaś w naukach psychologicznych i etycznych termin ten oznacza „to, co jest w głębi duszy”, co stanowi podłoże życia duchowego, jego umocnienie, jak i nadzieję, oczekiwanie czy „męstwo” Takie znaczenie ma też określenie $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}\sigma\tau\alpha\iota\varsigma$ w Hbr 3,14: $\mu\acute{\epsilon}\tau\omicron$ -

⁵ J. DUPLACY, *Wiara*, STB, s. 1025; K.P. DONFRIED, *Wiara*, w: P.J. ACHTEMEIER (red.), *Encyklopedia biblijna*, Warszawa: Vocatio 2004, s. 1327; W.J. HARRINGTON (*Klucz do Biblii*, Warszawa 1997, s. 475) widzi w wierze potrójny sens: (1) Posłuszną akceptację objawionego słowa; (2) Zaufanie pokładane w Opatrzności; (3) Niezlomną wierność wobec Bożej woli.

χοι γὰρ τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ἕάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν („Jesteśmy bowiem uczestnikami Chrystusa, jeśli pierwotną nadzieję do końca zachowamy silną”)⁶.

W Nowym Testamencie rzeczownik ὑπόστασις występuje pięć razy: 2 Kor 9,4; 11,7; Hbr 1,3; 3,14; 11,1. Wśród egzegetów panuje rozbieżność, co do znaczenia tego pojęcia w Hbr 11,1. Niektórzy przypisują temu wyrazowi znaczenie silnej nadziei, gorącego oczekiwania; inni — obiektywnej rzeczywistości oznaczającej, że wiara jest zapowiedzią dóbr niebieskich⁷. W naszym tekście można przyjąć obydwa określenia wyrazu ὑπόστασις.

Wiersze 1a i 1b są paralelne. Wiersz 1b można przetłumaczyć następująco: „[Wiara jest] fundamentem co do rzeczy niewidzialnych”. Wyraz ἔλεγχος (próba, badanie, doświadczenie) to *hapaks legomenon* w Nowym Testamencie. Jest on zbliżony do wyrazu ὑπόστασις, ale nie posiada tylu znaczeń. Ma raczej charakter subiektywnego dowodu, który rodzi u wierzącego przekonanie o słuszności jego przeświadczenia (swojej wiary). W dziedzinie naukowej i sądowniczej termin ἔλεγχος ma znaczenie dowodu.

Z kolei wyrażenie πραγμάτων οὐ βλεπομένων (*genetivus objectivus*) oznacza „rzeczy, sprawy, których nie widzimy”. Przy czym wyraz πράγματα określa sprawy, ale również i czynności jakiejś osoby wolnej i odpowiedzialnej (Hbr 6,18). Oprócz tego wyraża też czyny Jezusa Chrystusa i jego Apostołów (por. Łk 1,1; πράξεις τῶν Ἀποστόλων – Dzieje Apostolskie). W tym kontekście chodzi o to, że wiara jest dowodzeniem tych rzeczywistości, których się nie widzi. Stanowi to aluzję do niebieskiego pośrednictwa najwyższego Kapłana – Chrystusa. W ten sposób podkreśla się podwójny aspekt wiary: — przedmiot, tzn. dobra, których się spodziewamy oraz — podmiot stanowiący motyw (i gwarancję) tej ufności⁸.

Z powyższej analizy wynika, że ustalenie „definicji wiary” sprawia dużą trudność. Wiersz 11,1 proponuje nam definicję ukierunkowaną przede wszystkim na παρεnezę. Przez to autor Listu pragnie umocnić, wśród swoich słu-

⁶ S. ŁACH, *List do Hebrajczyków. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, (PNT 10), Poznań 1959, s. 248.

⁷ ŁACH (dz. cyt., s. 249) podaje, że: Bardzo dobrze oddaje znaczenie tego pojęcia język niemiecki, który tłumaczy ὑπόστασις przez rzeczownik *ein Feststehen* czyli „podstawa, fundament, podpora”. Wiersz 1a można więc tłumaczyć: „wiara jest fundamentem tego, w czym mamy nadzieję” (*Es ist aber Glaube ein Feststehen bei dem, was man erhofft*) zob. GRÄSSER, dz. cyt., s. 92.

⁸ ŁACH, dz. cyt., s. 250; GRÄSSER, dz. cyt., s. 98.

chaczy, niezachwianą wiarę i ufność w Boga. Wyływa to zapewne z sytuacji prześladowań, które dotknęły środowisko judeochrześcijan wewnątrz Imperium Rzymskiego.

Wiersz 1 określa, czym jest wiara i zapewnia, że tylko postawa stałości w wierze sprawi, że Bóg odpowie ich potrzebom. W wierszu 2 autor stwierdza, że na podstawie tej wiary Bóg udzielił już świadectwa wielu postaciom ukazanym na kartach Starego Testamentu. Tym samym autor Listu podaje nam skutek, jaki powoduje tak wyznawana wiara. I chociaż nie wiemy, jaki był rodzaj świadectwa Boga względem przodków, to możemy to wywnioskować z dalszej treści Listu (11,4-39).

Zauważamy również, że wiersz 2 posiada różne tłumaczenia w różnych przekładach. I tak np. w wydaniu interlinearnym czytamy: „Przez tę [ze względu na wiarę] bowiem otrzymali świadectwo [zostali poświadczeni] starsi [przodkowie]”⁹. W Biblii Poznańskiej zaś: „Ona [wiara] wystawia świadectwo naszym przodkom”. Autor Biblii Warszawsko-Praskiej tłumaczy: „Chlubne świadectwo takiej wiary zostawiali nasi ojcowie”. Jeszcze ciekawsze jest tłumaczenie Biblii Brzeskiej: „Albowiem przez nią świadectwo otrzymali świadkowie”¹⁰.

Występujący tu czasownik ἐμαρτυρήθησαν (*ind. aor. pass. 3 pl.*) — od μαρτυρέω = „dawać świadectwo” oznacza czynność przeszłą dokonaną, chociaż niekoniecznie o charakterze jednorazowym, punktowym¹¹. Jest to raczej forma *divinum passivum*, która ma wymiar teologiczny. Wskazuje ona, że to Bóg dawał świadectwo o przodkach¹². W tym przypadku czasownik ἐμαρτυρήθησαν posiada charakter pozytywny. Formy świadectwa dawanego przez Boga przodkom były różne. Jedną z nich były przymierza, jakie Bóg zawierał z ojcami (np. z Noem, Abrahamem czy Mojżeszem). Świadectwu Boga towarzyszyło także wspieranie tych głęboko wierzących ojców narodu wybranego.

Wiersz 3 wyjaśnia znaczenie wiary dla poznania aktu stwórczego Boga. Wiara pozwala ludziom poznać, że świat został stworzony słowem Boga.

⁹ R. POPOWSKI, M. WOJCIECHOWSKI, *Grecko-polski Nowy Testament*, Warszawa 1997, s. 1066.

¹⁰ <http://www.biblia.net.pl/template.php> — *Internetowa Biblia 2000* (14.01.2007 r.).

¹¹ J. CZERSKI, *Metody interpretacji Nowego Testamentu*, (Opolska Biblioteka Teologiczna 21), Opole 1997, s. 143; POPOWSKI, WOJCIECHOWSKI, *dz. cyt.*, s. XXIX.

¹² Rzeczownik οἱ προεβύτεροι oznacza tu „starszych” w sensie „przodkowie, ojcowie”. Takie znaczenie ma to słowo również u Mt 15,2 i Mk 7,3,5; zob. R. POPOWSKI, *προεβύτερος*, *Wielki Słownik Grecko-Polski Nowego Testamentu*, Warszawa: Vocatio 1995, s. 520.

Przez wiarę wierzący może poznać, iż αἰῶνας (światy) zostały przez Boga κατηρτίσθαι (zorganizowane). Czasownik κατηρτίζω oznacza „uporządkowanie, uczynienie takim, jakie powinno być”. Podmiot τοῦς αἰῶνας złączony z κατηρτίσθαι oznacza tu prawdopodobnie różne fazy świata. Świat został stworzony słowem Boga (Ps 33,6; Mdr 9,1), stąd też dzieło stworzenia można uważać za niepojęty czyn transcendentnego Boga¹³.

Wiersz 3b tłumaczy, że Stwórca stworzył świat z rzeczy niewidzialnych (*creatio ex nihil* — 2 Mch 7,28). Cała Biblia uczy, że Bóg jest stwórcą świata, a materia nie jest wieczna¹⁴. Uznanie tej prawdy jest fundamentem wiary w Boga. Ten kto wierzy w Boga Stwórcę i uznaje Jego odwieczne prawo zyskuje łaskę u Boga.

3. Znaczenie pragmatyczne

Wiara stanowi relację osób. Zaś w aspekcie teologicznym wyraża ona stosunek człowieka do Boga. Stwórca jest Tym, w którego się wierzy i któremu się zawiera. Objawia się On człowiekowi i oczekuje od człowieka odpowiedzi. Rozdział jedenasty Listu do Hebrajczyków podaje przykłady takiej osobistej relacji Boga do „ojców wiary”, jakimi byli Abel, Abraham, Mojżesz i inni. Dla nich wiara była obejmującym wszystko planem życia i zasadniczą postawą egzystencjalną. Bóg, widząc taką postawę, dawał im swoje świadectwo — w postaci zawieranych z nimi przymierzy. To pragnie podkreślić autor Listu do Hebrajczyków.

Chociaż tożsamość autora Listu jest trudna do ustalenia, to jednak z treści Listu można wnosić, że był nim judeochrześcijanin, dobrze znający filozofię i doskonale posługujący się językiem greckim¹⁵. Z treści wiersza 13,24: ἀσ-

¹³ ŁACH, *dz. cyt.*, s. 251; ALAND, KARAVIDOPOULOS, METZGER, *dz. cyt.*, s. 731; A. JANKOWSKI (red.), *Komentarz praktyczny do NT*, Poznań–Kraków 1999, s. 464.

¹⁴ ŁACH, *dz. cyt.*, s. 251.

¹⁵ MÄRZ, *dz. cyt.*, s. 18; CZERSKI, *Wprowadzenie do Ksiąg NT*, s. 130; A. PACIOREK (*Paweł Apostoł — Pisma*, t. I, Tarnów 2000, s. 74) podaje, że: „dotychczas jako autora Hbr wymieniano, np.: Klemensa Rzymskiego, Sylasa, Barnabę, Apollosa, Piotra, Filipa, Tymoteusza, Arystiona, Pryscylle, Judę, a nawet Najświętszą Maryję Pannę”; zob. J.M. FORD, *The Mother of Jesus and the Authorship of the Epistle to the Hebrews*, „The Univ. of Dayton Review” 11 (1975), s. 49–56; H. LANGKAMMER, *Apostoł Paweł i jego dzieło* (Opolska Biblioteka Teologiczna 46), Opole 2001, s. 209.

πάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας (pozdrawiają was bracia z Italii), dowiadujemy się, że jego nadawca znajdował się w Italii.

Odbiorcami Listu byli zapewne również chrześcijanie pochodzenia żydowskiego, aczkolwiek mocno zhellenizowani. O tym, że odbiorcami byli zhellenizowani Żydzi świadczy fakt, że w całym Liście autor prowadzi konsekwentną konfrontację planu Bożego Starego Przymierza z planem zbawczym Nowego Przymierza. Ponadto większą część jego dzieła stanowią cytaty biblijne ze Starego Testamentu, a metody wykładania tekstów Starotestamentowych są typowo judaistyczne. Uważa się, że List do Hebrajczyków jest starannie opracowaną mową, która miała być wygłaszana w gminach chrześcijańskich. Do tego kazania dodano prawdopodobnie zakończenie w formie listu (Hbr 13,19.22-25)¹⁶.

Wydaje się, że dla odbiorców nie jest istotna sama forma Listu, ale przede wszystkim treść. W tym przypadku autor Listu przekazał im zasadnicze elementy nauki Jezusa, które miały ich umocnić w trudach prześladowań. Gdy idzie o kontekst historyczny Listu, to z jego treści można wnosić, że powstał on w czasach prześladowań chrześcijan, za panowania cesarza Domicjana (81–96 r. po Chr.). List wskazuje więc sytuację, w jakiej znalazła się druga lub nawet trzecia generacja chrześcijan. Adresaci, którzy przeszli falę pierwszych prześladowań (10,32-34), oczekują na dalsze (12,1-13)¹⁷ — zobojętnieli w wierze, zmniejszył się ich udział w liturgii. W tym kontekście, poprzez przykłady głębokiej wiary przodków, autor Listu pragnie umocnić ich w wierze i zachęcić do wytrwałości w prześladowaniach. Ich wiara jest bowiem fundamentem, dzięki któremu mogą się spodziewać rzeczy niewidzialnych.

4. Wnioski

Styl Listu do Hebrajczyków jest specyficzny. Brakuje w nim charakterystycznego dla starożytnych listów wstępu. Nie jest wymienione imię autora, nie ma też wzmianki o jego odbiorcach oraz charakterystycznego dla listów pozdrowienia. Cechy epistolarne posiada dopiero zakończenie (13,19.22-25).

¹⁶ J.W. ROSŁON, *List do Hebrajczyków*, w: M. WOLNIEWICZ (red.), *Pismo Święte NT*, Poznań 1996, s. 529.

¹⁷ CZERSKI, *Wprowadzenie do Ksiąg NT*, s. 130.

Cały List przypomina raczej homilię lub traktat teologiczny. Występują w nim wyraźne cechy przemowy, które uwypuklają staranny i podniosły styl wypowiedzi. W celu doskonalszego ujawnienia swoich myśli teologicznych autor Listu korzysta ze środków antycznej retoryki. Posługuje się przy tym pięknym językiem greckim oraz stylem. Budując kunsztowne zdania posługuje się antytezami, aliteracjami, inkluzjami, przykładami i cytatami ze Starego Testamentu (*Septuaginta*). Niekiedy także włącza do większych fragmentów hymny. List ma charakter rytualny, na co wskazuje inklinacja powrotu do kultycznych instytucji judaizmu¹⁸.

Rolę kluczową w Liście odgrywa pojęcie πίστις (wiara). Autor Listu pragnie przekazać swoim słuchaczom jej fundamentalne znaczenie. Na początku rozdziału jedenastego podaje więc definicję wiary, tj. określa, czym ona jest i jakie miała znaczenie w życiu przodków. Dzięki tej wierze Bóg dawał swoje świadectwo przodkom. Wiara ze swej natury domaga się świadectwa, jako swego dopełnienia i potwierdzenia, że jest ona czymś żywym¹⁹. Jak wiara przodków tak i wiara współczesnego autorowi pokolenia chrześcijan domaga się świadectwa. Jeżeli człowiek wierzy Bogu i daje o tym świadectwo, to także Bóg daje świadectwo o wierze człowieka, wiążąc się z nim więzami nowego przymierza w Jezusie Chrystusie. „On jest tym, który czyni wiarę dojrzałą” (Hbr 12,2). Jego świadectwa nikt nie jest w stanie podważyć.

Πίστις in Hebräerbrief 11,1-3 Die linguistisch-exegetische Analyse

ZUSAMMENFASSUNG

Der Hebräerbrief 11,1-3 ist von vielen Exegeten genannt als eine Definition des Glaubens. Glaube ist auch ein Schlüsselwort des Hebräerbrief. Nach dem Hebr. 11,1-3: Glaube ist „die Grundlage des Erhofften, ein Überführtsein von nicht schaubaren Dingen, durch diesen die Älteren erhielten ein (gutes) Zeugnis, (...) durch Glauben begreifen wir, dass die Welten durch das Wort Gottes geschaffen wurden, so dass nicht aus Erscheinendem das Schaubare geworden ist“.

¹⁸ LANGKAMMER, *dz. cyt.*, s. 211.

¹⁹ F. BLACHNICKI, *Wiara i świadectwo*, Lublin 1997, s. 8.

Der Artikel versucht mit der Hilfe der linguistisch-exegetischen Analyse die Bedeutung und Wesen des Begriffes πίστις in dem Hebräerbrief 11,1-3 zu zeigen. Die Arbeit besteht aus vier folgenden Teilen:

- 1) Die linguistische Analyse. Hier der erste Schritt zeigt den Kontext des Wortes im Hebräerbrief, im zweitem wurde die Verstehung der Struktur des Textes gezeigt (syntaktische Analyse), der letzte Teil untersucht die Bedeutung der sprachlichen Zeichen (semantische Analyse).
- 2) Die exegetische Analyse, die erklärt die Bedeutung des Hbr 11,1-3.
- 3) Die pragmatische Bedeutung des Begriffes πίστις.
- 4) Zusammenfassung.